

Den grå dame

Man skulle kanskje tro at de fleste spøkelses ville holde seg langt unna museer, eller i hvert fall at museene ville holde tett dersom overnaturlige ting foregår i samlingene. Rett nok er museene institusjoner som tar de forgangne tider på alvor, men få fagmiljøer er så opptatt av konkrete gjenstander som museene. Universitetene skryter av å være virkelighetsnære, men forskerne peker stort sett på andres mer eller mindre vidløftige teorier. På museene derimot, har man forholdt seg til historien gjennom konkrete beskrivelser av enkeltgjenstander i mangfoldige mannsaldre. Likevel finnes det knapt et museum uten et spøkelse. Det spøker på Bergen Museum og på Norsk Rettsmuseum i Trondheim. På Fredrikstad Museum rasler det fremdeles i fru Birgithes kjoler, og da Porsanger Museum for en tid tilbake ville flytte reisekisten til Johan Kårven, protesterte bygdelaget i Skoganvarre fordi de fryktet at spøkelset til den gamle trollmannen ville flytte med på lasset. Til og med på Leninmuseet i Russland spøker det. Direktøren ved Leninmuseet Maja Obraszowa, har fortalt til nyhetsbyrået Ananova at Lenin fortsatt er på plass i sitt gamle hus. Han roter til sengen sin om natten, flytter på møbler, trasker rundt i stuene sine og sprer duften av eplekake i det gamle huset.

Det spesielle med spøkelset i Russland er vel at direktøren for museet selv går ut med den okkulte formidlingen. På Brekke var det først og fremst vaktmester Jarle Ravik som ble regnet som eksperten på feltet. Hans personlige erfaringer med den grå dame ble formidlet både til lokalpressen, ukeblader og skoleunger på besøk. En stormfull natt han var ute i Brekkeparken, kjente Ravik en hånd som grep ham i armen og fikk ham til å stoppe. Like etter deiset et svært tre i bakken foran den pliktoppfyllende vaktmesteren. Ravik var sikker på at det var den grå dame som reddet livet hans.

Han fikk en støkk første gang han møtte henne. Det var under en inspeksjonsrunde etter museets stengtid. Ravik åpnet døren til ballsalen og så en dame som stod der inne. Han lukket døren, og åpnet den igjen – men da var hun forsvunnet. Etter det så han henne aldri igjen, men han kjente nærværet hennes, og han følte at hun passet på ham i det daglige arbeidet på museet.

Den historiske hendelsen som man knytter til vårt lokale spøkelse, utspant seg 21. august i 1813. Prins Christian Fredrik ble sendt til Norge som den danske kongens stedfortreder (stattholder) det året. Med et stort reisefølge dro han rundt for å styrke den norske lojaliteten mot kronen. Tilliten til kongehuset var sørgelig svekket etter Danmarks allianse med

Napoleon. Om Christian Fredriks besøk skapte begeistring for den danske monark her i distriktet er tvilsomt. I et brev fra Jacob Aall på Næs jernverk til broren Nils Aall på Brekke heter det at besøket innebærer «en forbandet Hoben [...] Etikette».. Og Jacob Aall føyer til at han «er lidt mere ræd end sedvanlig for dette Gildet».

Uansett ble det fest. Kanonene salutterte, og skåler ble utbrakt for kongen, dronningen, Christian Fredrik og tvillingrikene. Folk fra hele Skien stod tett i tett for å få et glimt av øvrigheten.

Henrik Wergeland skriver i sin *Konstitutionshistorie* fra 1841 at da prinsen kom til Nils Aall, lå vertens mor på likstrå på gården. Nils Aall hadde derfor unnskyldt seg for prinsen, og forklart at dette var årsaken til at han ikke hadde kunnet arrangere et ball til ære for gjesten. Den danske prinsen ville uansett danse. Han bød opp en bondepике som stod blant tilskuerne og fikk de tilstedeværende musikanter til å spille opp til dans. Følget hans fulgte prinsens eksempel, og snart ble det ball – selv om gamle fru Aall angivelig lå lik i hovedhuset.

I *Øverlands Norgeshistorie* fra 1895 modereres denne historien. Øverland hevder at det ikke var Nils Aalls mor, Amborg Jørgensdatter Aall som lå på likstrå, hun døde først to år etter festen. Aalls tante derimot, Benedicta Henrikka Løvenskiold døde tre dager før festen. Hun var mor til den tilstedeværende amtmannen Severin Løvenskiold. Dette hadde strengt tatt ikke gjort prinsens ball så veldig mye bedre, om ikke det var for at den avdøde lå i Kammerherregården i Porsgrunn, langt unna festen på Brekke.

Dette er så langt de autoritative kildene på feltet strekker seg i beskrivelsen av dette skjebnesvangre selskapet, men spøkelseshistorier lever best på folkemunne – og kanskje helst uten navngitte gjenferd. En versjon forteller at det var en ung, ukjent dame som døde ensom og uforberedt i rommet ved siden av ballsalen. Hennes sjel fikk derfor ikke ro i døden, og hun har siden vandret hvileløst omkring på Brekke.

Vaktmester Ravik var tilhenger av en helt annen versjon av historien om spøkelsets opprinnelse. Han fortalte at det var en tilreisende svensk eller dansk adelsdame som besøkte Brekke sammen med sin datter i forbindelse med prinsens besøk. I Raviks fortelling, som han hadde hørt av to gamle frøkner fra Skien, var det også en konflikt mellom et dødsfall og prinsens lyst til å danse, men i denne versjonen var det hoffsorg i et av de europeiske fyrstehusene. Den tilreisende dame mente derfor at det var usømmelig å holde ball, og hun forlot selskapet i protest. Men datteren hennes ble igjen. Da adelsdamen kom tilbake neste

morgen, viste det seg at en av prinsens offiserer hadde foregrepet seg på datteren hennes. Hun svor dermed at hun aldri mer skulle forlate Søndre Brekke – et løfte hun åpenbart har holdt.

Uansett hvilken versjon man velger å feste lit til, er det mange vitnesbyrd om at et spøkelse er observert på Brekke. Det er en gråkledd kvinne som skrider frem ut av en vegg, og tilsynelatende ikke enser dem som henvender seg til henne, før hun forsvinner inn i en annen vegg, ut av et vindu eller ned i jorden. Hun viser seg gjerne på høylys dag, men er forsiktig med hvem hun viser seg for.

De eldste spøkelses-observasjonene som vi har skriftlige kilder for, går tilbake til 1899. Før den tid skal både distriktslege Backer og amtingeniør Grung ha sett henne, men nøyaktig hva de så vet vi ikke. Det var på høsten 1899 at jernbanebudet Bråtu skulle levere en pakke til skipsreder Høyér, som på det tidspunktet eide Brekke. Budet ventet på at tjenerskapet i huset skulle ta imot pakken, da damen plutselig dukket opp. Hun var middels høy, og hadde litt korte, grå skjørt. Bråtu henvendte seg til henne, men damen skred bare forbi ham og inn en dør. Det 17 år gamle jernbanebudet var vant til arrogante herskapsfolk, og tok ikke videre notis av hendelsen. Men da han fortalte tjenestefolket i huset at han hadde møtt damen, ble det stor oppstandelse. Høyér ble tilkalt, og Bråtu måtte forklare hva han hadde sett. «Gikk hun gjennom en dør?» spurte Høyér. «Ja, der borte,» pekte jernbanebudet, og oppdaget samtidig at det ikke var noen dør der han pekte.

Rundt 1905 dukket spøkelset opp igjen. Leilighetens beboer spiste sen søndagsfrokost i rommet ved siden av den grå dames værelse. Plutselig begynte den lille hunden hans å knurre. Mannen kikket etter hva det var hunden reagerte på, og fikk dermed øye på den grå dame.

En annen gang var en tjenestepike, som var nyansatt på Brekke, innom den grå dames værelse en sommerkveld. Da hun kom tilbake til de andre tjenestefolkene på kjøkkenet var hun blek og stum, og falt snart sammen i kramper. Hun også hadde møtt spøkelset.

I 1927 var Brekke blitt museum, men den grå dame fikk likevel ikke ro. For første gang beveget hun seg ut av bygningen. Det var to ti år gamle kamerater fra Kleiva som kom løpende langs Øvregate, da de plutselig så damen komme rett gjennom gjerdet fra hovedgården. Hun gikk over veien, og forsvant rett ned i jorda. Fjell Dahl Olsen, som fortalte denne historien til Varden i 1990, mente at den grå dame var et vanlig syn på Kleiva i gamle dager. Folk tok knapt notis av henne. «Det er bare hu',» sa de.

I 1933 meldte Varden om en syklist som holdt på å kjøre på den grå dame. Han hadde bremsset hardt for ikke å kjøre på henne, men med ett var damen borte. Syklisten kunne fortelle at damen hadde grå drakt og grått, stritt hår med sirlig midtskill. Han syntes forøvrig at hun så hyggelig og respektabel ut.

En mindre hyggelig historie forteller at den grå dame en gang skal ha ødelagt en nymontert Ibsen-utstilling i nordfløyen på Brekke. Alt var i orden da museets folk låste av rommet for kvelden, men neste morgen var stolene flyttet, rullegardinet var falt ned og et nyrestaurert bilde av Ibsen hadde deiset i gulvet så rammen ble ødelagt.

Kristiansandavisen Fædrelandsvennen omtalte den mystiske ramponeringen av Ibsen-utstillingen i 1925, og spekulerte over om det kanskje kunne ha noe med Lammers' ånd å gjøre. Møbler fra Lammers stod nemlig også oppstilt i nordfløyen på Brekke. Avisen mente saken burde undersøkes nærmere, og foreslo endog en lokal ekspert på feltet, nemlig den da forhenværende prost Quisling. Far til den herostratisk berømte Vidkun, utgav boken *Troværdige spøkelseshistorier* i Skien i 1911 – men den grå dame på Brekke nevner han ikke med et ord. I følge avisen var han «den mand i fylket som sitter inde med den største baade tro og viden paa dette omraade».

Visstnok har man faktisk tilkalt en prest for å drive ut spøkelset med eksorsisme, men besvergelses, vievann og korsets tegn hadde åpenbart liten virkning.

Alle fortellingene om den grå dame peker mot den dansk-norske prinsen, som senere ble konge av Norge fra 17. mai 1814 til 10. oktober samme år. Besøket i Norge i 1813 var ment å styrke den norske lojaliteten mot den danske kongen. Men uansett hvilken fortelling man fester lit til om hva som egentlig skjedde på Brekke denne dagen, setter spøkelset den danske prinsen i et dårlig lys.

Det kan være verd å minne om Ibsens barndomserindringer, som omhandler Skien i første halvdel av 1800-tallet. Ibsen skriver der at man ikke feiret 17. mai i byen, «af hensyn til en viss meget højt betroet mand, som havde sit herresæde i byens omegn». Det er ikke umulig at Ibsen tenker på Severin Løvenskiold, som ble betraktet som en fiende av Christian Fredrik under forhandlingene på Eidsvoll. I 1828 ble Løvenskiold statsminister i Norge, og en av svenskekongen Carl Johans nærmeste. I 1840 ble han utnevnt til svenskekongens stedfortreder (stattholder) i Norge. Det var hans mor som døde i Porsgrunn tre dager før

Christian Fredrik danset på Brekke. Hvis spøkelset vårt har noe med henne å gjøre, må hun nærmest betraktes som et nasjonalspøkelse.

At historiene om spøkelset i mange år minnet om en angivelig egoistisk og hensynsløs regent fra København, er i hvert fall hevet over tvil. Slik sett har den grå dame eksistert – helt uavhengig av om man faktisk tror hun er et spøkelse.

Litteratur:

Quisling, J.L., *Troværdige spøkelseshistorier* – Skien 1911

Wergeland, Henrik, *Norges Konstitutions Historie* – Kristiania 1841?

Øverland, O.A., *Illustreret Norges Historie, bd. II* – Kristiania: Folkebladets forlag 1897

Figueiredo, Ivo de, *Henrik Ibsen – Mennesket* – Oslo: Aschehoug 2006